

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Sociologijos institutas

Socialinės erdvės paieškos
sociologijos teorijoje ir praktikoje

Mokslo studija

Algimantas Valantiejus

Meilutė Taljūnaitė

Lilija Kublickienė

Anna Lipnevič

Irena Šutinienė

Vilnius
2014

UDK 316.3(474.5)

So-16

Apsvarstė ir rekomendavo spausdinti Lietuvos socialinių tyrimų centro taryba (2014 12 18 posėdžio protokolas Nr. 4).

Sudarytoja

Dr. Meilutė Taljūnaitė

Recenzantai

Dr. Vladas Gaidys

Dr. Liutauras Labanauskas

Kalbos redaktorė

Irena Daugirdaitė

Viršelio dailininkas

Algis Žemaitis

Maketavo

Regina Banevičienė

ISBN 978-9955-862-48-2

© Anna Lipnevič, 2014

© Lilija Kublickienė, 2014

© Irena Šutinienė, 2014

© Meilutė Taljūnaitė, 2014

© Algimantas Valantiejus, 2014

© Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2014

TURINYS

PRATARMĖ	4
1. SOCIALINĖ ERDVĖ KAIP TYRIMO DALYKAS IR METODOLOGINĖ PROBLEMA	5
1.1. Netrumpas įvadas: samprotavimai metodologiškai nepatogiu erdvės permatomumo klausimu.....	5
1.2. Filosofiniai ir sociologiniai erdvės sampratos vartojimo aspektai	13
1.3. Ekologinės teorijos, praktikos teorijos ir fenomenologinės metodologijos komponentai, svarbūs eksplikuojant erdvės kaip socialinio fenomeno – objektyvios prasmės ir subjektyvios prasmės santykio – bruožus	18
2. SOCIALINĖS ERDVĖS IR SOCIALINIO LAUKO (bei socialinio laiko) SĄRYŠIS IR ATSKIRTIS SOCIOLOGIJOJE	34
3. TRANSNACIONALINĖ SOCIALINĖ ERDVĖ IR SOCIALINIS MOBILUMAS	37
3.1. Transnacionalinės socialinės erdvės konceptualizavimas	37
3.1.1. Ludgerio Prieso socialinės erdvės koncepcija	41
3.1.2. Thomo Faisto transnacionalinių bendruomenių tinklo koncepcija	43
3.1.3. Kitos transnacionalinės socialinės erdvės formavimosi įžvalgos	44
3.2. Socialinio mobilumo galimybės ir ribotumai transnacionalinėje perspektyvoje	45
4. SIMBOLINIŲ MIESTO ERDVĖIŲ KŪRIMAS: VILNIAUS SIMBOLINIŲ ERDVĖIŲ REIŠMĖS	49
4.1. Simbolinių miesto erdvių sociokultūrinės reikšmės	50
4.2. Vilniaus simbolinių erdvių reikšmės Lietuvos gyventojų interpretacijose	53
4.2.1. Sostinių simbolinių erdvių bruožai	53
4.2.2. Vilniaus kaip miesto ir Lietuvos sostinės simbolių svarba vilniečių ir kitų Lietuvos vietovių gyventojų interpretacijose.....	54
4.2.3. Gyvenimo mieste kontekstai	60
4.2.4. Amžius	63
4.3. Vilniaus simbolinių erdvių reikšmių konfigūracijos	67
4.4. Apibendrinimas	70
LITERATŪRA	73
SUMMARY	82

PRATARMĖ

Šiandien dažnai vartojami žodžiai „globalizacija“, „virtuali tikrovė“, „kibernetinė erdvė“ ir pan. rodo, kad kai kurie tradiciniai terminai, tarp jų teritoriją reiškiantys ar socialiniais santykiais susaistytą visuomenę žymintys, neišvengiamai kinta. Kalbama ir tiriama nauja transnacionalinė socialinė erdvė iliustruoja šiuolaikinius socialumo ir erdvės santykius, atsiradusius dėl naujų komunikacijų, transporto ar perdavimo technologijų ir transnacionalinio gyventojų judėjimo ar migracijos. Pastaraisiais metais Lietuvos sociologai, stengdamiesi labiau skirti kertines sociologijos teorijos sąvokas, tiksliau apibrėžia kiekvienos jų turinį bei ribas. Tai pasakytina apie socialinės erdvės, socialinio lauko bei socialinio laiko sąvokas.

„Laiko ir erdvės santykis sociologijoje – keleriopas. Viena vertus, tai matmuo, savaime suteikiantis socialinei egzistencijai kūniškumo, kurį galima tyrinėti kaip realų; kita vertus, laiko ir erdvės dimensijas intencionaliai galima taikyti kaip socialinės realybės mato vienetą, kuris padėtų analitiškai išskirti atskirus socialinio gyvenimo dėmenis (pvz., senatvę, miestą, bendruomenių įtinklinimą ir kt.).

Galima kelti klausimus, kaip laiką ir erdvę patiria šiuolaikiniai ar istoriniai socialiniai veikėjai? Kas jiems atrodo realu ir savalaikiška? Kokios yra šių dimensijų ribos? Ar naujosios technologijos bei atradimai jas iš tiesų trina? Ar žmogus yra „pasmerktas“ paklusti erdvėlaikiui? Galiausiai, kokius su erdvėlaikiu susijusius modelius savo tyrimuose naudojame mes, sociologai? Kaip galima juos išplėsti?

(Lietuvos sociologų konferencija 2014: Sociologinės laiko ir erdvės formos)

Tačiau socialinės erdvės sąvoka sociologijos teorijoje turi žymiai gilesnes ir ankstesnes šaknis. Šios studijos autoriai siekia pateikti bent fragmentiškas kai kurių sąvokų interpretacijas, rašydami apie jas kaip apie sociologinio tyrimo dalyką ir metodologinę problemą (1 skyrius – Algimantas Valantiejus), brėždami galimas tyrimo ašis stengiantis susieti klasikines ir šiuolaikines teorijas (2 skyrius – Meilutė Taljūnaitė), atskleisdami transnacionalinės socialinės erdvės bei socialinio mobilumo joje pažinimo gaires (3 skyrius – Anna Lipnevič) ir pateikdami simbolinių miesto erdvių kūrimo tyrimą Vilniaus miesto pavyzdžiu (4 skyrius – Lilija Kublickienė ir Irena Šutinienė).

Summary

Sociology of space seems to be the meeting point of sociology and philosophy. The primary aim is to convince the reader of the interdependence of sociology of space and phenomenologically grounded methodology. The first part – “Mapping the Subject: Methodological Aspects of Social Space” – consists of three chapters: (1) The Not So Short Introduction: Towards a Methodologically Awkward Definition of Social Space; (2) The Concept of Social Space: Some Philosophical and Sociological Aspects; (3) Space and Spatiality in Sociology: Core Concepts in Ecological Theory, Practical Theory and Phenomenologically Grounded Methodology.

The task of sociology of space is to explore “seen but unnoticed” phenomena of social spatiality, that is, how is inter-subjectivity of social relationships constituted and reproduced. Even more, sociology itself is social space in so far as it creates constantly the different forms of social enterprise. The main methodological problem is that sociology of space is paradoxically quite new. The questions of social space are very meaningful in human life, but only started to be analyzed systematically in late 20th century.

It is important to recognize the methodologically significant differences between space and social space. The subject of sociology of space is not the fixed space as territory or landscape, but a different space of meaningful and constitutive relationality. From the point of view of reflexive methodology, spatiality is an essential component of human actions, founded in everyday world of “circles” of closeness, intimacy, distance and indifference. The relationships between space and time in sociology can be conceptualized as subjective, inter-subjective, and objectified. Sociologists early have come to recognize that sociological categories are not naturalistic. Spatiality is not a natural property. As Max Weber warns us „Nothing, however, is more dangerous than the confusion of theory and history stemming from naturalistic prejudices“ (Weber 1949; 94).

It is of particular interest to articulate and explicate the differences between substantial (ontological) and relational (epistemological) conceptions of space. The proposal advanced in the second chapter is that the contemporary philosophical concept of space becomes more sociological, that is more contextual and relational. The final chapter discusses the relevance of the three sociological conceptions of Robert Park and Chicago School, Pierre Bourdieu and Alfred Schutz for contemporary debates, especially those concerned with the relation between the objective and subjective points of view. By way of conclusion, we warn against a strain of naturalism in sociology of space, which tends to ignore the features of subjectivity, inter-subjectivity, and multiple realities in research.

The transnational social space is a complex macro social phenomenon, which is formed by transmigrants, connecting national social spaces together. Scientific literature analysis allowed to identify the most important assumptions of the transnational social space phenomenon formation: geographical space narrowing due to the increase in the speed of overcoming distances, intensification of migration, development of international social relations, development of advanced information technologies, decline in legal barriers of territorial mobility.

Transnational social space – is a multinational, transnational relations create social space, strongly influenced by technological advances, without geographical borders, but having a legal and political framework, a dynamic structure in which the pursuit of transnational social status and social mobility and other phenomena, construction of transnational identities and the formation of the transnational lifestyles.

In the scientific sources it is possible detect a variety of insights, pointing to the formation of transnational social space. German sociologist Ludger Pries argued that the formation of inter-regional social networking is the basis for the formation of transnational social spaces. Ludger Pries offers a “new” area of the formation of a logical concept: Social Networking → migration between origin and

destination regions → Network “engagement effect” → transnational social space. The sociologist argues that transnational social space can be studied in four directions

- a) political and legal regulation;
- b) physical infrastructure;
- c) social structures and institutions;
- d) the identities and life projects.

Other German sociologist Thomas Faist widely explores the phenomenon of transnational social system. Thomas’ Faist transnational social space submitted within the concept of transnational social relations interpretation. He argues that transnational social space is often considered to be synonymous with a transnational community, but such an approach is simplistic, and tried to expand it by claiming that transnational community is only one of the forms of transnational social spaces or types. However, such an approach in the social space is open to criticism. Transnational approach to this is the only form of micro and mezzo level. T. Faist concept lacks of a holistic approach to transnational social space. Specified types can be defined as the larger social spaces composite elements (holistic concept of transnational social space idea).

Summing up scientific literature analysis results it can be said, that social mobility in this space – is intra generational social status changes of individual or group in horizontal or vertical direction, not limited within one state. Theoretical analysis of mobility phenomenon in transnational social space allowed to identify, that it is very difficult, but little conceptualized, rarely studied empirically, but a very relevant phenomenon, a detailed analysis of which needs not only interdisciplinary supervision, at least a basic knowledge about transnational processes origin and proceeding, but also particularly important development of international research and international cooperation of scientific community.

Space is constructed and perceived by society and individuals as meaningful in a socially and culturally structured sense. Based on the data of quantitative and qualitative research, the cultural dimension of Lithuanian capital city – namely the meanings of its symbolic spaces in the interpretations of Lithuanian population – is explored in the chapter. The structures of meanings of symbolic spaces of the city prevailing in people’s interpretations and the cultural and social factors (narratives, discourses, social identities, social and demographic factors) influencing the formation of such structures are analyzed.

In people’s interpretations of symbolic spaces of Vilnius, the narrative of political capital is localized in line with the narrative of city history, and the image of historical city prevails over the narrative of capital of the current period. Besides the narrative of historical capital, the meanings of sacral, religious center and historical city, especially the founding myth, form the canonical part of interpretation of the city’s spatial symbols.

The contexts of city life exert influence on the multidimensionality and variety of interpretations of symbolic places. The inhabitants of Vilnius see Vilnius as a historical and multicultural city to a significant degree, meanwhile the people living in other regions of the country see Vilnius mostly as a capital city and interpret its symbolic spaces in line with narratives of statehood and national history. The differences of interpretations between age cohorts reflect shift of meanings of symbolic spaces of Vilnius in post-communist period. The meanings of contemporary capital, modernization and „europeanization“ are more important for younger people (aged at 18-39). The narrative of historical city and meanings of sacrality are more important for the older than 40 years population. The interpretations of young people are also less influenced by dominant narrative of national history.

Valantiejus Algimantas, Taljūnaitė Meilutė, Kublickienė Lilija, Lipnevič Anna, Šutinienė Irena
Socialinės erdvės paieškos sociologijos teorijoje ir praktikoje: mokslo studija. – Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2014. - 121 p. iliustr.

Bibliogr.: p. 84

Studijoje pateikiamos socialinės erdvės, socialinio lauko bei socialinio laiko sąvokų interpretacijos nagrinėjant jas kaip sociologinio tyrimo dalyką ir metodologinę problemą, brėžiant galimas tyrimo ašis, siekiant susieti klasikines ir šiuolaikines teorijas, atskleidžiant transnacionalinės socialinės erdvės ir socialinio mobilumo joje pažinimo gaires ir pateikiant simbolinių miesto erdvių kūrimo tyrimą Vilniaus mieste. Studija prisideda prie sociologijos mokslo lietuviškos terminijos kūrimo.

Išleido Lietuvos socialinių tyrimų centras (A.Goštauto g. 11, Vilnius)

Spaudai parengė UAB „Vaibra“ (Raugyklos g. 15, Vilnius)

Tiražas 150 egz.